

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора Мамічевої Олени Володимирівни про дисертаційну роботу Дігтенко Марини Володимирівни **«Психологічний супровід соціалізації дітей з синдром Дауна»**, представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Актуальність дисертаційної роботи Дігтенко М. В. обумовлена сучасними тенденціями розвитку інклюзивної освіти, гуманізації суспільства та необхідністю забезпечення рівних можливостей для дітей з особливими освітніми потребами XXI століття. У сучасних умовах реформування системи освіти України особливої значущості набуває проблема повноцінної соціалізації дітей із синдромом Дауна, як складного та багаторівневого процесу входження дитини у систему соціальних відносин, формування навичок взаємодії, соціальної компетентності та здатності до самостійного функціонування у суспільстві. Стає очевидним, що в галузі спеціальної психології та спеціальної педагогіки є нагальна потреба у вивченні психологічного супроводу соціалізації дітей із синдромом Дауна. У зв'язку з недостатньою розробленістю цілісних моделей соціалізації, є потреба у створенні адаптивного діагностичного інструментарію, розроблення ефективних корекційно-розвиткових програм, врахування сімейного чинника. Це важливо, адже діти з синдромом Дауна мають специфічні особливості психофізичного розвитку, які впливають на формування емоційної сфери, комунікативних умінь, поведінкової саморегуляції та соціальної адаптації. Психологічний супровід соціалізації дітей з синдромом Дауна передбачає інтегративний підхід, що включає єдність емоційного, пізнавального та поведінкового компонентів. Попри значну кількість досліджень у галузі спеціальної психології та педагогіки, проблема психологічного супроводу соціалізації дітей дошкільного віку з синдромом Дауна залишається недостатньо розробленою. У більшості наукових праць увага зосереджується переважно на окремих аспектах розвитку дитини, тоді як комплексний підхід до організації психологічного супроводу соціалізації потребує подальшого наукового обґрунтування.

Наукова новизна полягає в тому, що *теоретично обґрунтовано та розроблено* модель психологічного супроводу соціалізації дітей з синдромом Дауна, яка включає три взаємопов'язані компоненти: емоційний, пізнавальний і поведінковий та визначено їхні функції; в *емпіричній частині адаптовано* існуючі методики щодо визначення компонентів психологічного супроводу соціалізації дітей з синдромом Дауна; *розроблено*

впроваджено, апробовано на практиці авторські анкети-опитувальники для батьків і фахівців з метою комплексної оцінки процесу психологічного супроводу соціалізації дітей з синдромом Дауна та визначення чинників, що впливають на його ефективність; з'ясовано сутність поняття психологічного супроводу та його впливу на подальшу соціалізацію дітей з синдромом Дауна як багатовимірного процесу засвоєння соціального досвіду, формування системи міжособистісних стосунків, розвитку емоційної стабільності, пізнавальної активності та поведінкової саморегуляції; встановлено, що специфіка психологічного супроводу соціалізації цієї категорії дітей визначається поєднанням когнітивних особливостей, мовленнєвих труднощів, своєрідності емоційного реагування та потреби у підвищеній підтримці зі сторони дорослих; доведено, що ефективний психологічний супровід має бути системним, поетапним і спрямованим на розвиток взаємопов'язаних компонентів особистості; визначено, що психологічний супровід соціалізації дітей з синдромом Дауна повинен охоплювати діагностичний, корекційно-розвитковий, консультативний і просвітницький напрями роботи.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання розробленої моделі, авторських анкет – опитувальників у діяльності психологів, педагогів і батьків для підвищення ефективності процесу соціалізації дітей з синдромом Дауна та корекційно-розвиткової програми психологічного супроводу соціалізації дітей з синдромом Дауна. Отримані результати розширюють уявлення про психологічні механізми соціального становлення дітей із генетично зумовленими особливостями розвитку та можуть бути основою для подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

У дисертаційному дослідженні з'ясовано особливості психологічного супроводу соціалізації дітей з синдромом Дауна, виявлено значущий вплив батьківського виховання, розроблено модель психологічного супроводу з емоційним, пізнавальним і поведінковим компонентами, адаптовано діагностичні методики визначення компонентів психологічного розвитку дітей, створено авторські анкети-опитувальники для комплексної діагностики процесу психологічного супроводу соціалізації та розроблено коорекційно-розвиткову програму психологічного супроводу соціалізації дітей з синдромом Дауна. Результати дослідження підтверджують ефективність системного підходу до психологічної підтримки та окреслюють перспективи вдосконалення практики роботи з даною категорією дітей.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, які сформульовані у дисертації.

Наукові положення дисертації достатньо обґрунтовані та відображені у висновках розділів і загальних висновках. Найбільш суттєві результати, здобуті Мариною Дігтенко, вдало обґрунтовані, а також відповідають меті та завданням дисертаційного дослідження. Зміст основних положень

роботи викладено послідовно та чітко, логічно-сміслові переходи між підпунктами дослідження, а також визначеними розділами присутні. Ступінь вірогідності здобутих результатів забезпечується теоретичним та емпіричним аналізом проблеми, застосуванням комплексу методів, релевантних меті та завданню дослідження, використанням методів математичної статистики та узгодженістю дисертаційної роботи з висновками інших дослідників. Результати дисертаційної роботи висвітлено у необхідній кількості наукових публікацій.

Достовірність здобутих результатів забезпечується методологічною основою дисертації, що становить філософські положення теорії наукового пізнання, взаємозв'язку й взаємозумовленості конкретних умов з реаліям, що передбачає застосування відповідної методології до психологічного супроводу соціалізації дітей дошкільного віку з синдромом Дауна. Для реалізації поставленої мети та виконання визначених завдань дослідження здобувачкою здійснено аналіз наукових джерел, що сприяло теоретичному обґрунтуванню проблеми та забезпечило емпіричне підтвердження отриманих результатів дослідження.

До групи теоретичних методів належать системний аналіз і узагальнення наукових джерел з проблеми психологічного супроводу соціалізації дітей дошкільного віку з синдромом Дауна, що дало змогу уточнити зміст і структуру базових понять, окреслити сучасні підходи до розуміння феномену соціалізації та визначити методологічні засади дослідження. Використання структурно-функціонального моделювання сприяло розробленню трикомпонентної моделі психологічного супроводу соціалізації (емоційного, пізнавального та поведінкового компонентів). Методи порівняння та зіставлення наукових позицій дозволили виявити специфіку підходів до організації підтримки дітей з синдромом Дауна в Україні, окреслити потенціал діяльнісного й компетентнісного підходів у розвитку соціалізації, а також визначити роль батьківського ставлення як вагомого чинника соціального становлення дитини.

Емпіричний блок дослідження включав сукупність взаємодоповнювальних методів збору й аналізу даних. Застосовано анкетування фахівців і батьків із використанням спеціально розроблених анкет-опитувальників, що дало змогу отримати стандартизовану інформацію щодо особливостей організації психологічного супроводу та специфіки соціального розвитку дітей з синдромом Дауна. Інтерв'ювання забезпечило поглиблене вивчення індивідуального досвіду учасників дослідження, їхніх оцінок ефективності існуючих форм підтримки та уявлень про труднощі соціалізації. У межах якісного аналізу застосовувалася бесіда як гнучкий метод отримання додаткової інформації про особливості взаємодії дитини з найближчим соціальним оточенням.

Для визначення рівнів сформованості емоційного, пізнавального та поведінкового компонентів соціалізації використовувалося адаптоване

діагностичне тестування, спрямоване на оцінювання розвитку емоційної чутливості, соціальної орієнтації, комунікативних умінь і моделей поведінки у взаємодії. Доповненням до тестових процедур став аналіз продуктів діяльності дітей, що дозволив опосередковано оцінити сформованість соціально значущих навичок і характер засвоєння соціального досвіду. Систематичне спостереження за поведінкою та взаємодією дітей у різних соціальних ситуаціях забезпечило можливість фіксації реальних проявів соціальної активності, ініціативності, здатності до співпраці та дотримання правил. Для підвищення об'єктивності отриманих результатів було залучено метод експертних оцінок, у межах якого фахівці, що працюють з дітьми з синдромом Дауна, здійснювали професійне оцінювання рівня їхньої соціалізації відповідно до визначених критеріїв.

Застосування зазначеного комплексу методів забезпечило цілісність дослідження, дозволило всебічно проаналізувати особливості психологічного супроводу соціалізації дітей дошкільного віку з синдромом Дауна та обґрунтувати ефективність запропонованої корекційно-розвиткової програми. У процесі етапів дослідження використовувалися кількісна і якісна обробка та аналіз результатів дослідження з використанням програм статистичної обробки даних (Microsoft Excel, пакет статистичного аналізу).

Дисертанткою ґрунтовно представлена та опрацьована джерельна база дослідження, на різних етапах наукового пошуку нею було проаналізовано достатню кількість українських та зарубіжних джерел.

Характеристика основних положень роботи. Дисертація Марини Дігтенко характеризується логічною структурою, послідовністю викладу матеріалу та цілісністю наукової концепції. Робота складається з анотацій українською, англійською мовами, списку опублікованих праць, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний зміст дисертації відповідає поставленій меті та визначеним завданням дослідження.

У вступі авторкою чітко визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, обґрунтовано актуальність теми, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів. Визначено теоретико-методологічні засади дослідження, що свідчить про ґрунтовне опрацювання сучасних наукових джерел та високий рівень наукової підготовки здобувачки.

У першому розділі здійснено комплексний теоретичний аналіз проблеми психологічного супроводу соціалізації дітей дошкільного віку з синдромом Дауна. Авторкою розкрито сутність понять «соціалізація», «психологічний супровід», «соціальна компетентність», «соціальний розвиток», «розвивальне середовище». Особливу увагу приділено психологічним особливостям соціального розвитку дітей із синдромом

Дауна та ролі батьківського ставлення, як провідного чинника соціалізації. Значним науковим здобутком є розроблення структурно-функціональної трикомпонентної моделі психологічного супроводу соціалізації дітей із синдромом Дауна, яка охоплює емоційний, пізнавальний та поведінковий компоненти.

Позитивним аспектом роботи є те, що авторка не обмежується лише аналізом існуючих підходів, а пропонує власне бачення процесу психологічного супроводу соціалізації дітей з синдромом Дауна як цілісної системи взаємопов'язаних компонентів. Представлена модель має достатній рівень теоретичного обґрунтування та демонструє наукову самостійність дослідниці.

Другий розділ присвячено організації та проведенню емпіричного дослідження. Авторкою здійснено адаптацію психодіагностичного інструментарію для визначення рівнів сформованості компонентів соціалізації дітей дошкільного віку з синдромом Дауна. Важливо відзначити, що у дослідженні використано комплексний підхід до оцінювання емоційного, пізнавального та поведінкового компонентів соціалізації, що забезпечило всебічний аналіз особливостей соціального розвитку дітей.

Наукову цінність становить розроблення авторських анкет-опитувальників для батьків і фахівців щодо оцінювання психологічного супроводу соціалізації дітей з синдромом Дауна. Отримані результати дозволили визначити вплив батьківського ставлення на розвиток соціальної компетентності дітей, рівень їхньої самостійності, емоційної регуляції та комунікативної активності.

Проведене емпіричне дослідження вирізняється достатньою репрезентативністю вибірки та коректністю застосованих методів математико-статистичної обробки даних. Використання t-критерію Ст'юдента та кореляційного аналізу Пірсона забезпечує достовірність отриманих результатів і підтверджує обґрунтованість висновків дослідження.

У третьому розділі представлено розроблену авторкою корекційно-розвиткову програму психологічного супроводу соціалізації дітей дошкільного віку з синдромом Дауна. Програма має комплексний характер, враховує закономірності психічного розвитку дітей із синдромом Дауна та спрямована на розвиток соціально-емоційних навичок, комунікативної компетентності, поведінкової саморегуляції та формування навичок соціальної взаємодії.

Важливою перевагою роботи є включення до програми батьків як активних учасників процесу психологічного супроводу соціалізації дитини. Такий підхід відповідає сучасним принципам сімейно-орієнтованої допомоги та значно підвищує ефективність корекційно-розвиткової роботи.

Результати формувального етапу дослідження свідчать про позитивну динаміку розвитку емоційного, пізнавального та поведінкового компонентів соціалізації дітей із синдромом Дауна. Отримані дані підтверджують ефективність запропонованої корекційно-розвиткової програми та доцільність її впровадження у практику роботи закладів дошкільної освіти, реабілітаційних центрів, інклюзивно-ресурсних центрів та психологічних служб.

Повнота викладання матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором. Важливою є якість виконаної роботи та її повнота. Матеріали дисертації відображені у 15 публікаціях Марини Дігтенко, чотири з яких є фаховими та одна колективна монографія у зарубіжному виданні країни ЄС.

Зазначене дає змогу стверджувати, що представлена дисертаційна робота є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають значення для психологічної науки як в Україні, так і за її межами.

Разом із позитивною оцінкою роботи Дігтенко Марини Володимирівни, доцільно висловити деякі побажання та рекомендації:

1. У дисертаційній роботі авторкою обґрунтовано трикомпонентну модель психологічного супроводу соціалізації дітей із синдромом Дауна. Водночас, на нашу думку, наукова цінність роботи була б ще більшою за умови детальнішого висвітлення ролі мовленнєвого компонента як важливого чинника соціалізації, зважаючи на значення мовлення у формуванні комунікативної компетентності, соціальної взаємодії та міжособистісного спілкування дітей.

2. Окремої уваги потребує питання універсальності запропонованої корекційно-розвиткової програми. На наш погляд, доцільним було б більш детально розкрити можливості її адаптації відповідно до індивідуальних особливостей психофізичного розвитку дітей із синдромом Дауна, рівня сформованості соціальних навичок та індивідуальних темпів розвитку.

3. Позитивно оцінюючи результати формувального етапу дослідження, вважаємо, що подальшого наукового осмислення потребує питання стійкості отриманих результатів у довготривалій перспективі. Тому, перспективним напрямом подальших наукових пошуків убачається дослідження ефективності запропонованої програми психологічного супроводу на різних вікових етапах розвитку дітей із синдромом Дауна.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. При детальному розгляді та аналізі дисертаційної роботи, а також її перевірки на плагіат не виявили порушень академічної доброчесності.

Висновок. Дисертаційне дослідження Дігтенко Марини Володимирівни «Психологічний супровід соціалізації дітей з синдромом

Дауна» є цілісною, самостійною, завершеною роботою на правах рукопису, яку виконано на актуальну тему з використанням наукових методів дослідження. Робота відзначається логічністю та чіткістю викладення матеріалу, містить науково обґрунтовані результати прикладного характеру, які мають наукову новизну, теоретичну й практичну значущість. Отримані результати засвідчують особистий внесок здобувачки та достатньою мірою висвітлені у наукових публікаціях. Дисертація відповідає спеціальності 053 Психологія та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (з наступними змінами), та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341, 19.05.2023 р., № 502 від 03.05.2024 р. № 507), а її авторка, Дігтенко Марина Володимирівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія з галузі 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри спеціальної освіти та інклюзії
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Олена МАМІЧОВА
Підпис О. В. Мамічової засвідчую
Начальник відділу кадрів ДДПУ

Євгеній СІЛІН